

Litróf fatlana

Solveig Sigurðardóttir, læknir
sérfræðingur í fötlunum barna

Efnistöð

- Greiningarstöðin 30 ára
- Fatlanir – skörun einkenna og fylgiraskanir
- Fatlanir – erfðafræðin
- Faraldsfræði fatlana seinustu áratugina
- Samantekt og lokaorð

Greiningarstöðin 30 ára

- Greiningar- og ráðgjafarstöð ríkisins, stofnuð 1986
  - Fyrstu árin aðallega þjónusta fyrir börn 0-6 ára
    - Göngudeild, dagdeild, sérhæfð athugunardeild
  - Skömmu fyrir aldamót voru aldursviðmið vikuð í 18 ár
- Lengi vel var kliniskri starfsemi skipað á svið út frá fötlunargreiningum
  - Fagsvið þroskahamlana, einhverfu og hreyfi- og skynhamlana

Greiningarstöðin 30 ára

- Margt gekk vel í þessu skipulagi
  - Vinnubrögð voru löguð að hinum mismunandi fötlunarhópum og mikil sérþekking varð til
    - Námskeið og rannsóknir
  - Smám saman þyngdist þó róðurinn
    - Mikil ásókn í þjónustuna
    - Biðlistar, mislangir eftir fötlunarsviðum
    - **Vel unnar frumgreiningar en stundum óljóst hver aðalvandi barnsins var og því erfitt að flokka tilvísanir inn á fötlunarsviðin**
  - Mikil skörun á einkennum, sérstaklega milli þroskahömlunar og einhverfu
- ... landslag fatlana var að breytast**

Breytt landslag fatlana

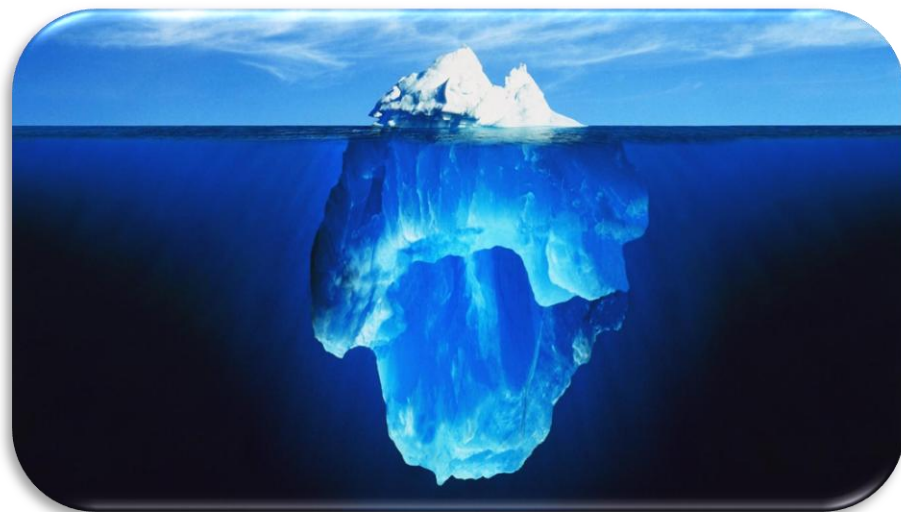
- Skipulagi Greiningarstöðvar breytt 2013
- Fagsvið tengd ákveðnum fötlunarhópum lögð niður og starfið miðað að ákveðnum aldurshópum
  - Fagsvið yngri barna
  - Fagsvið eldri barna
- Aukin áhersla á þjónustu við börn með alvarlegar og samsettar fatlanir
  - Fagsvið langtímaeftirfylgdar
- Aukin áhersla á rannsóknir og erlent samstarf

.. sitt sýndist hverjum um ágæti breytinganna ...

Litróf fatlana

- Meðfæddar fatlanir hjá börnum má oftast rekja til truflunar á starfsemi miðtaugakerfisins
- Gjarnan eru einkenni frá einu sviði þroskans ríkjandi en sé betur að gáð koma einnig fram veikleikar á öðrum sviðum þroskans

Hver kannast ekki við þessa framsetningu á niðurstöðum greininga?

Greiningar:

Ódæmigerð einhverfa

Almennir námserfiðleikar

Kvíðaröskun

Greiningar:

Þroskahömlun, væg

Einhverfa

Skilningsmálröskun

Greiningar:

Einhverfa

Athyglisbrestur með ofvirkni

Vitsmunaproski innan meðalmarka

Hreyfiþroskaröskun

Greiningar:

CP- hreyfihömlun, stjörf tvenndarlömun

Þroskahömlun, væg

Einhverfa, ódæmigerð

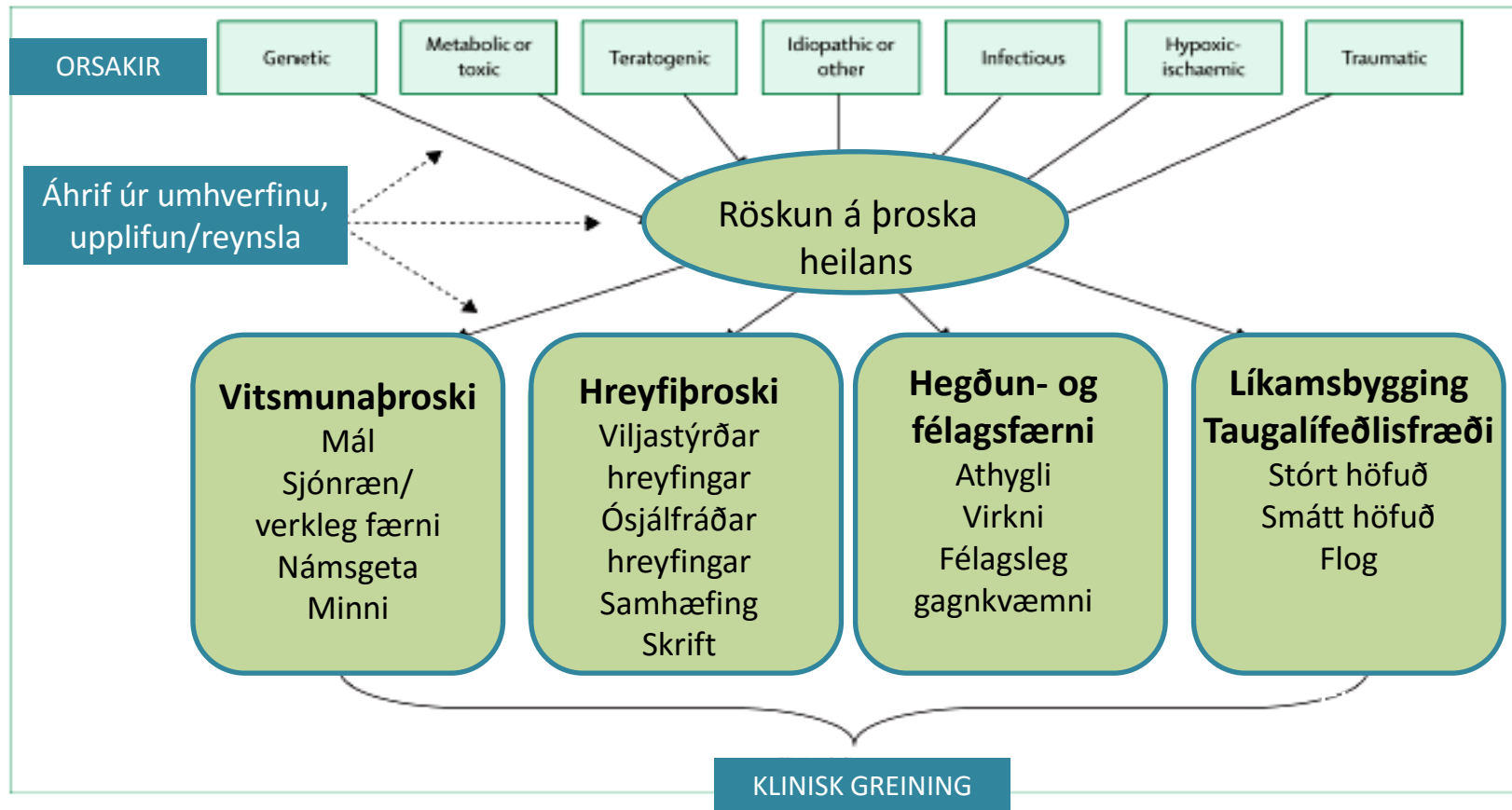
Ástand eftir heilablæðingu

.. Markmiðið er að hafa “aðal-greininguna” efsta á listanum en oft er erfitt að ákveða hvaða þáttur hamlar barninu mest ..

Röskun á þroska heila og taugakerfis

Margþætt einkenni

Figure 2. Model of developmental brain dysfunction

Litróf fatlana

- Greiningarnar eru þannig ekki endilega óháðar hver annarri heldur frekar mismunandi birtingarmynd á undirliggjandi röskun í þroska taugakerfisins

Fatlanir og erfðafræðin

- Gífurlegar framfarir í erfðafræði á seinustu árum
- Stöðugt finnast fleiri litninga- og genagallar sem orsök fyrir fötlunum t.d. þroskahömlun og einhverfu
- .. nýju fréttirnar eru þær að sömu genin geta legið að baki mismunandi einkennum eða “greiningum”

It turns out that genes don't respect our diagnostic classification boundaries

Lancet Neurology 2013

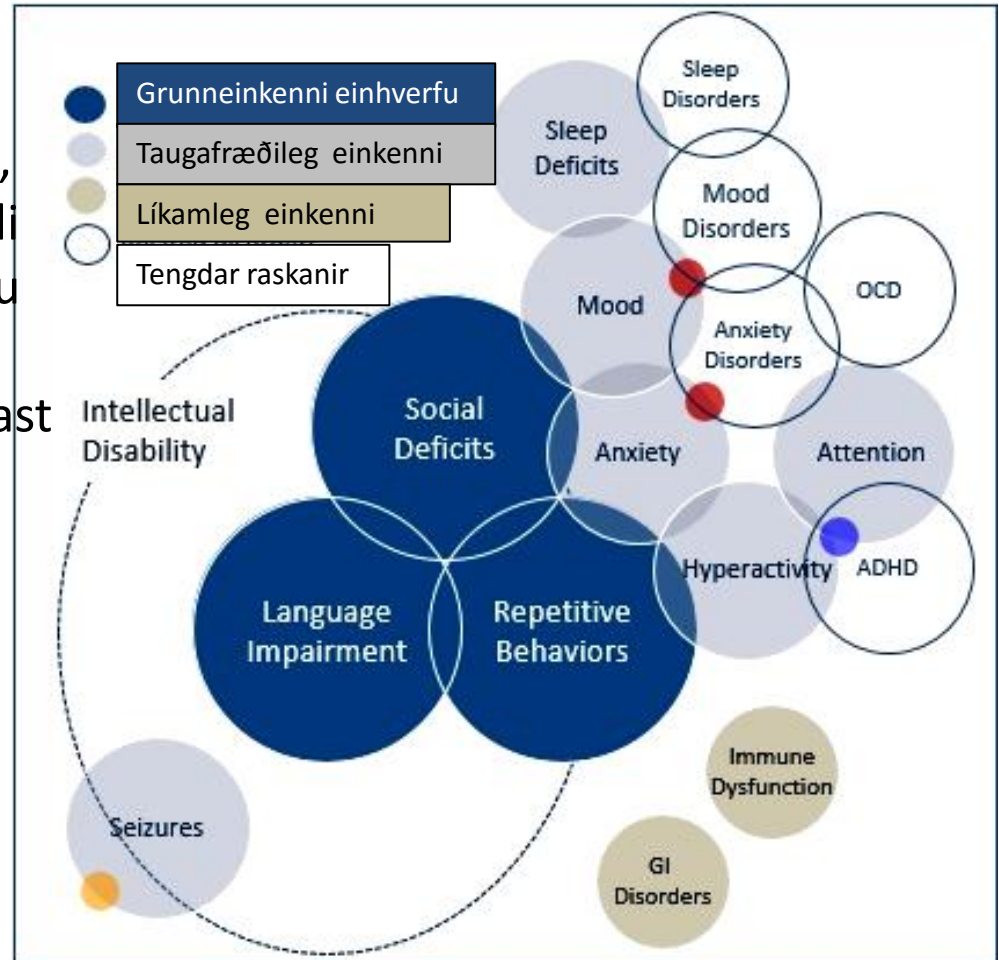
Einhverfa og fylgiraskanir

Erfðafræðin

Ný erfðafræðileg rannsókn á 200 genum sem tengjast ýmsum sjúkdómum í heila (m.a. kvíða, ADHD, svefnvanda, lyndisröskun) sýndi að 115 þeirra tengjast einnig einhverfu

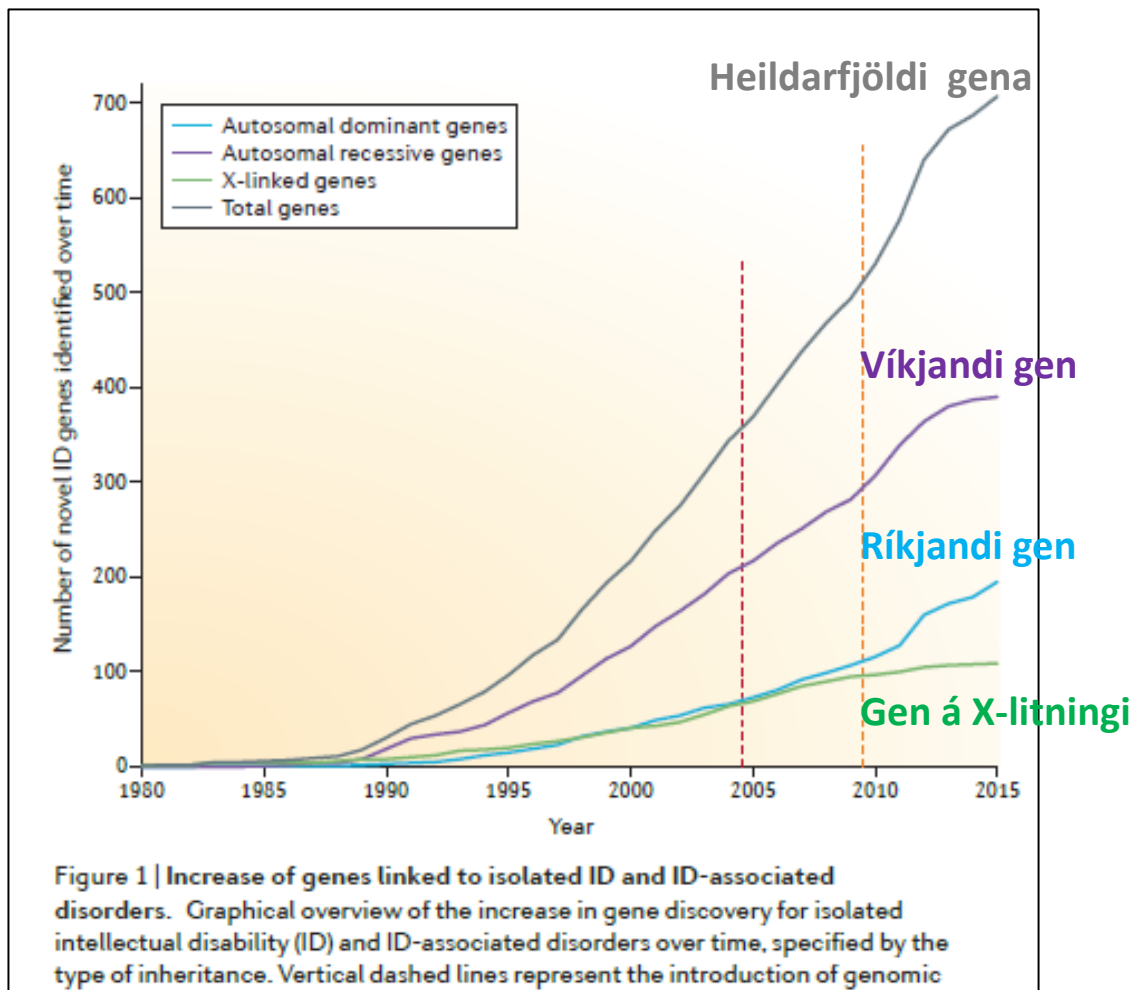
U.þ.b. 50 af þessum 200 genum tengjast þroskahömlun og 27 flogaveiki

Sterk erfðafræðileg tengsl milli einhverfu og fylgiraskana þess ástands

Nýtt yfirlit yfir fjölda gena sem tengjast þroskahömlun

- Ferlarnir sýna þróunina í fjölda gena sem hafa fundist á seinustu áratugum og tengjast þroskahömlun (hvort sem þroskahömlunin er stök fötlun eða hluti af víðtækari vanda)
- Á X-litningi einum og sér hafa fundist um 100 gen tengd þroskahömlun sem að hluta til útskýrir að fötlunin er algengari meðal drengja en stúlkna (1,3 -1,4 drengir : 1 stúlka)

Fatlanir – erfðafræðin

Samantekt

- Sameiginlegir erfðapættir (sömu genabreytingar) hafa fundist hjá börnum/fullorðnum með mismunandi greiningar s.s.
  - þroskahömlun , einhverfu, ADHD, flogaveiki, geðhvarfasýki (bipolar disorder), geðklofa
- Tjáning genanna er mismunandi milli einstaklinga (variable expressivity) sem hefur áhrif á klinisku einkennin
- Skörun á einkennum og fylgiröskunum fatlana ætti því ekki að koma á óvart og mörk milli greininganna geta verið óljós

Langtímaþróun á algengi þroskaraskana meðal barna í USA 1997-2008

- Rannsókn unnin upp úr gögnum sem árlega er safnað frá miklum fjölda fólks (National Health Interview Survey)
- Foreldrar spurðir um greiningar á börnum sínum
  - ADHD, þroskahömlun, CP, einhverfa, flogaveiki, stam, sértækir námserfiðleikar o.fl.
- **Niðurstöður byggðar á upplýsingum um nærri 120.000 börn á aldrinum 3-17 ára**

(Coleen Boyle o.fl., PEDIATRICS 2011)

Langtímaþróun á algengi þroskaraskana meðal barna í USA 1997-2008

Niðurstöður

- Hæg en stöðug og marktæk aukning á fjölda þeirra sem voru með einhverja “greiningu”
  - 13% á árunum 1997-’99 en 15% á árunum 2006-’08
- Af stökum röskunum var mest aukning á fjölda barna með einhverfu, einnig fjölgun á börnum með ADHD en algengi þroskahömlunar jókst ekki
  - **Einhverfa**   0,20%   1997-1999   en 0,74%   2006-2008
  - ADHD   5,7%   1997-1999   en 7,6%   2006-2008
  - Þroskahömlun   0,68%   1997-1999   en 0,67%   2006-2008

Langtímaþróun á algengi fimm fötlunarhópa í Atlanta í USA 1991-2010

- Rannsókn byggð á upplýsingum frá mörgum aðilum innan mennta- og heilbrigðiskerfis um **fötlunargreiningar hjá 8 ára börnum í Atlanta í USA** (population-based developmental disabilities surveillance program)
- Sérstök áhersla á að rannsaka breytingar á algengi þroskahömlunar og einhverfu
- Niðurstöður
  - Mikil aukning á fjölda barna sem greinast með einhverfu
  - Algengi þroskahömlunar, CP og heyrnarskerðingar hélst stöðugt
  - Börnum með blindu fjölgaði lítillega á tímabilinu

Ferlarnir sýna langtímaþróun á algengi fimm fötlunarhópa 1991-2010

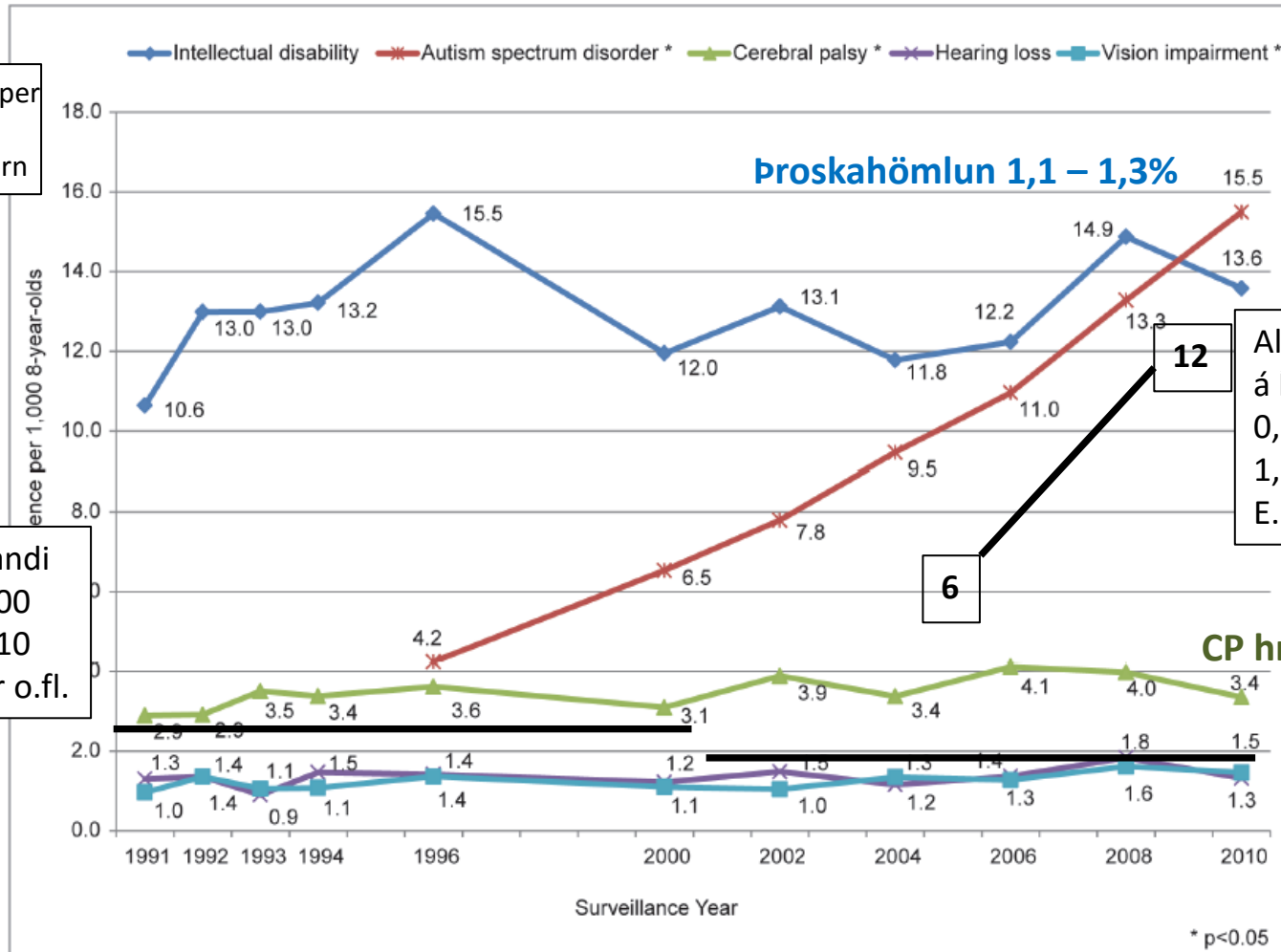
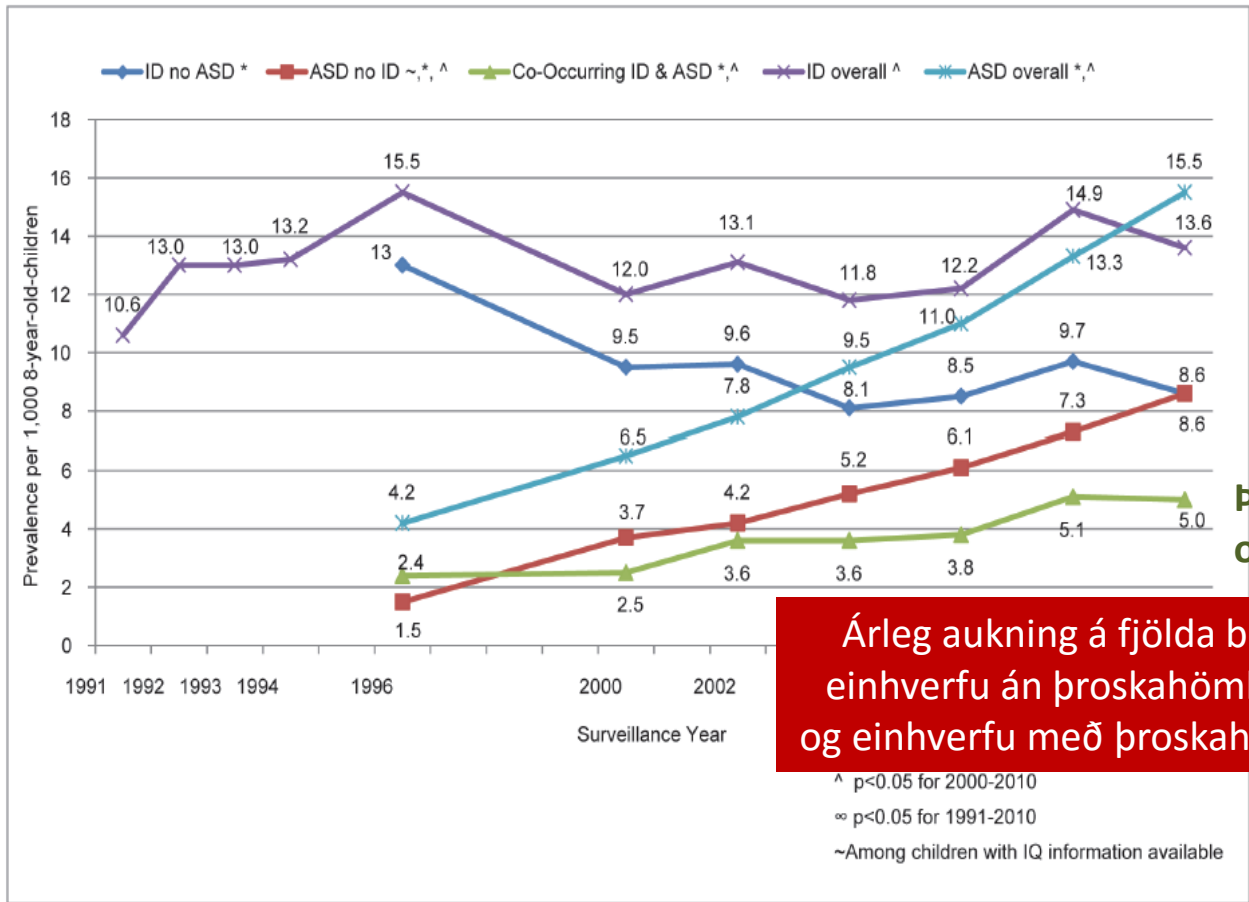

Fig 1. Prevalence of Five Developmental Disabilities, Metropolitan Atlanta Developmental Disabilities Surveillance Program, 1991–2010.

Ferlarnir sýna langtímaþróun á algengi einhverfu og þroskahömlunar 1991-2010

Algengi per 1000 8 ára börn

Einhverfa án þroskahömlunar

Þroskahömlun og einhverfa

Árleg aukning á fjölda barna með einhverfu án þroskahömlunar 9,6% og einhverfu með þroskahömlun 6,6%

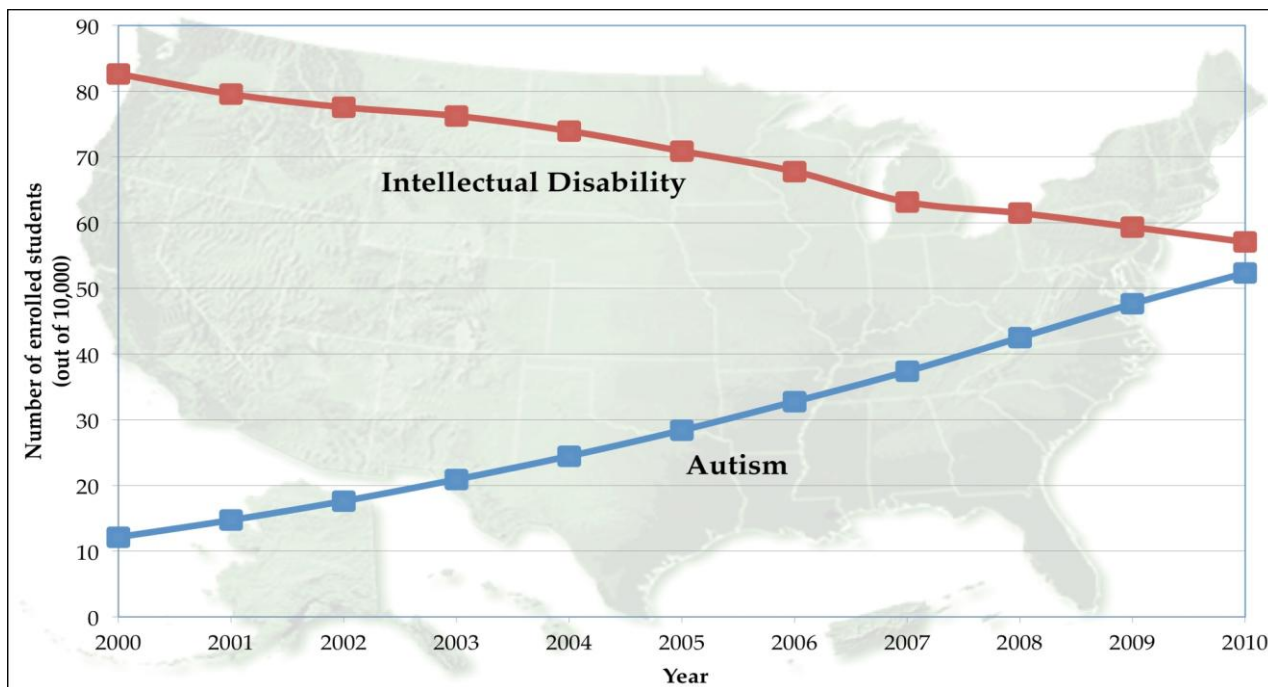
Fig 2. Prevalence of Co-occurring Intellectual Ability and Autism Spectrum Disorder, 1991–2010.

Einhverfa og þroskahömlun

Diagnostic recategorization!?

- Greiningar hjá börnum (3-18 ára) í sérkennslu í USA athugaðar yfir 11 ára tímabil (2000 – 2010)
  - upplýsingar fengnar frá að meðaltali 6,2 milljón börnum á ári
- Börnum í sérkennslu fjölgaði ekki en áberandi breyting varð á greiningum barnanna
- Börnum með einhverfu fjölgaði mikið á tímabilinu en að sama skapi fækkaði börnum með þroskahömlun

Greiningar hjá börnum (3-18 ára) í sérkennslu í USA á árunum 2000 til 2010

Höfundar álykta að í heildina skýrist rúmlega 64% af fjölgun einhverfra með fækkun á þeim sem greinast með þroskahömlun, þetta hlutfall var hærra (75%) hjá eldri börnum en þeim sem yngri voru (48%)

Faraldsfræðin í hnotskurn

- Börnum með “greiningar” hefur fjölgað
- Algengi einhverfu hefur aukist mikið, **sérstaklega meðal barna með greind ofan viðmiðunarmarka fyrir þroskahömlun**
  - Aukin árvekni og þekking
  - Framfarir við snemmgreiningu og íhlutun
  - Lykill að þjónustu
  - ? Breyting á undirliggjandi áhættuþáttum
- Algengi annarra stakra fötlunarhópa hefur haldist nokkuð stöðugt
  - Börnum með samþættar fatlanir og langveikum börnum hefur ekki fækkað

Að lokum

- Breytingar á skipulagi Greiningarstöðvar skynsamlegar og í takt við tíðarandann
  - Starfsemin í stöðugri mótun
- Börn með viðtæk frávík í þroska og sjaldgæfar fatlanir njóta áfram forgangs að þjónustunni
- Verkaskipting milli stofnana nauðsynleg

Litróf fatlana

ADHD/kvíði/áráttur Einhverfa Proskahömlun CP Heilatengd sjónskerðing

